

Františka Vrbenská

Rozhovor Vladimíra Stibora

Publikováno 10. června 2013 v magazínu Best of

*„Ke každému textu si kompletuji odborné podklady. Fantasy je
potřebuje stejně jako sci-fi.“*

PhDr. Františka Vrbenská (nar. 1952) je profesí knihovnice. Těžiště její tvorby je věnováno beletrii, fantastice a historii; věnuje se rovněž publicistice a lektorské činnosti.

Dětství předurčuje zpravidla celý život člověka. Bylo tomu tak i u vás?

Něco z psychických dispozic už si přinášíme na svět. Podle klíče, v němž hraje výraznou roli genetické dědictví, podvědomě rozhodujeme, co nám zůstane v paměti, o co se budeme zajímat, co na nás zanechá stopu v dobrém i v horším významu.

Některé impulzy je těžké vysvětlit, leda snad hypotézou o morfogenetickém poli nebo vzpomínkách, které se přenášejí přes generace. Když mi byly tři roky, zdávalo se mi o rytířích, kteří zápasí na bitevním poli, o sklepení, ve kterém plavala gigantická duhově zbarvená ryba, a já věděla, že je to něco nesmírně zlého.

Kde jsem sebrala vizi středověkého bojiště a Leviatana? Tehdy nebyla dostupná televize nebo akční komiksy, s kinem jsem se ještě nesetkala, neexistovalo video. Podrobnosti těch snů jsem nemohla mít ani z knížek...

Ovlivnila vás vysokoškolská studia, nebo má zájem o vědecko-fantastickou literaturu původ kdesi úplně jinde?

Vybrala jsem si obor vědecké informace. Vazbu na science fiction nabízely v otázkách entropie, exploze informací, rozvoje informačních technologií, ale že by lákaly do světa fantazie, to se dá těžko říci. Studovala jsem externě při zaměstnání a ke scifistické komunitě, která se tehdy začala organizovat, mne přivedly mé první vydané sci-fi povídky až o několik let později.

Fantastika jako žánr zahrnuje kromě science fiction také fantasy a horor. Hranice mezi nimi leckdy splývají. Jejich vnitřní klasifikace bývá složitá, literární kořeny sahají hluboko. Základní a společný aspekt představuje „tušení zázraku“, podvojně vnímání světa. Na jednom pólu magické archetypy obrazů a příběhů, na druhém touha bádat, poznávat a měnit. Obě složky mne vábily od dětství – a brzy mne přivedly k vlastní tvorbě.

Každý autor science fiction by měl v sobě nést stopy vizí, domněnek, snů i snůlkovství, jež hraničí až s hravostí...

...všichni, kdo vsázejí na tvůrčí imaginaci. Být scifista, „fantazák“ – stejně jako být básník – znamená způsob existence, ne pouze literární zaměření, zálibu či vydané

knížky.

Zcela určitě se do literární fantazie prolíná i realita. Která miska vah by měla převažovat?

Oddělovat subjektivní představivost a objektivní fakta bývá těžší úkol než přebírat Popelčinu ošatku s hrachem a popelem. Realita představuje základní stavební materiál, ale fantazie infiltruje jakoukoliv „seriózní“ výpověď, tím spíše uměleckou. Neexistují normy, kolik procent skutečnosti a jakou dávku snění přihodit do tvůrčího kotlíku. Záleží jen na autorově záměru a na tom, jak působivý bude výsledek.

Koho z českých spisovatelů v oblasti vědecko-fantastických románů si nejvíce považujete? A proč?

Zájem čtenářů o „hard SF“, postavenou striktně na vědecko-technických poznatcích, pomalu klesá. Přitom od autora vyžaduje náročnou přípravu. Přesto se jí u nás spisovatelé věnují. Právě letošní cenu Akademie science fiction, fantasy a hororu za nejlepší tuzemský román získala typická „vesmírná“ hard science fiction Zpráva z Hádu mladé autorky Edity Dufkové.

Škoda, že čeští a slovenští autoři fantastiky zůstávají na domácím knižním trhu ve stínu překladové literatury. Světovým špičkám žánru konkurovat nemůžeme, ale v kategorii nadprůměrných textů se zahraničním tvůrcům vyrovnáme, možná je i předčíme kvalitou zpracování, bohatým jazykem, nápaditým příběhem a osobním nasazením, které knihu oživuje.

Vzpomínám si, jak jsem před lety četl a hltal Martánskou kroniku, tajně vypůjčený Den trifiků, jak mě okouzlovalo v samizdatu vydané Jitro kouzelníků... Jaké knihy učarovaly vám?

Knih je příliš mnoho a stávají se z nich hrdinové okamžiku. Čím více titulů vychází, tím méně čtenářů se každému z nich dostává. Uvádět názvy románů či antologií pomalu neznamena víc než recitování prázdných slov.

Patřila jsem k náruživým čtenářům, v jedenácti letech jsem hltala všechno od klasiků po dobrodružné knihy a populárně naučnou literaturu. Milovala jsem fantastické příběhy, legendy, eposy, historické romány. Lem, Jefremov a Josef Nesvadba mi otevřeli svět sci-fi, Ludvík Souček a Däniken mne přilákali k pátrání po záhadách.

Fantasy jako taková u nás nevycházela. Nepočítám řadu titulů ze světové i tuzemské literární pokladnice, které objektivně patří do sféry fantastické literatury, ale byly dříve chápány mimo její rámec. Když vyšla Šukšínova britce satirická povídka Než kohout třikrát zakokrhá, zapůsobila na mne jako zjevení: první ukázka moderní fantasy, která se do Československa dostala. Tolkienův Hobit se mihl jako předzvěst literárních hodů pro příznivce fantastiky, které vypukly po roce 1990. Teď je stůl možná až příliš přeplněný.

Celým vaším životem se literatura táhne jako pomyslná řeka, k níž se neustále, mohu-li to tak říci, vracíte... Chodíváte si k ní také někdy odpočinout a popovídat si, nebo je spíše studnicí vašich sil?

Nevracím se k ní, existuji v ní. Knihám jsem zasvětila celý svůj život, profesní i soukromý. V poslední době svou knihománii trochu proklínám, vyčítám si, že jsem jí obětovala příliš. Věk literatury a knih, tak jak jsme ho znali, se chýlí ke své transformaci. Nezachrání ho ani e-booky. Není to jen otázka technického pokroku, jiného životního stylu nebo pouhé čtenářské kapacity, která má své limity. V žádném případě výrazněji neobsáhne byt i vynikající díla, která vyšla dříve a kdysi.

Mění se způsob, jakým přijímáme informace a hledáme relaxaci. Naše myšlení prochází zásadní proměnou, jakou lidstvo od pravěku nezažilo. Znalost písma a čtení nezanikne, i když je zřejmé, že dojde ke strukturální redukci. Kulturní i výrobní postupy a formy, které vývoj překročil, přezívají v okrajové pozici, nebo integrují s vyspělejší technologií. Potřeba příběhů se nevytratí. Ale kolik čtenářů se bude vracet k milionům svazků v policích knihoven?

Jaké období bylo ve vašem životě nejsložitější?

Doba po povodních v roce 2002. V zaměstnání jsme řešili projekty na záchranu postižených knihovnických sbírek, které si vyžádaly bezpočet hodin mimo pracovní dobu. Moje děti dospěly a vytvářely si vlastní život, i tak mne ale potřebovaly. Nechtěla jsem opustit psaní, pravidelně jsem přednášela, jenže času bylo tak málo... Odnoslo to zdraví. Vždycky je něco za něco.

Kdysi dávno jsem se vás ptal, s kým byste u sklenky červeného proseděla celou noc. Změnilo se vaše přání?

Tehdy jsem vám odpověděla, že bych toužila znovu se setkat se svou maminkou. Zemřela před pětadvaceti lety, schází mi dodnes. Náš vztah znamenal víc než jen vazbu mezi matkou dcerou. Byla mou spřízněnou duší, nejlepší přítelkyní a vzorem. Její intelektuální rozlet, znalosti, schopnost přesného úsudku si zasluhovaly obdiv. Měly bychom si o čem povídat – tisíc a jedna noc by na to nestačila...

Lze připustit, že s narůstajícím počtem zkušeností i fantazie dostává nová křídla a smí objevovat ještě vzdálenější krajiny?

Zkušenosti jednotlivce nebo lidské společnosti? Obojí by bylo námětem na dlouhou diskusi. Přikláníla bych se k názoru, že zkušenost a fantazie na sobě v obecném smyslu nezávisí. Znalosti znamenají pro naše podvědomí – kulturní i osobní – větší množství podnětů i tvůrčích návodů. To, jak je zpracuje imaginace, však neovlivní. Zkušenosti naopak mohou fungovat jako brzda pro nespoutanou představivost.

Co nás de facto přesahuje? Myšlenky rychlejší světla či cesta k elementárním stavebním kamenům veškeré hmoty?

Nebude záležet na brilantních myšlenkách ani na zkoumání elementů vesmíru, jestliže se zhroutl globální informační systém pod příbojem stále nových faktů různého typu, trvanlivosti a hodnoty. Už teď se orientujeme obtížně a soustředíme se na utilitární kulturní formy. Jen to, co bezprostředně potřebujeme a co nás baví.

Vaše srdce tíhne k poezii. Jak se díváte na současnou českou básnickou scénu?

Reálný zájem o poezii se ze společnosti vytrácí, třebaže z hlediska literární vědy je básnická tvorba stále vysoce hodnocena. Zkuste hledat vydavatele pro básnickou sbírku! A kdo si dnes bude vyznávat lásku verši, ať převzatými, nebo vlastními? Zatím se ještě pořádají soutěže včetně recitace. Ale poezii pro začátečníky se věnuje pár kurzů, a to s omezeními, zatímco existuje dostatek workshopů a seminářů pro autory beletrie.

Amatérská tvorba přesto vzkvétá dál. I rapování navazuje na kulturní kořeny, které sahají pořádně hluboko. Poetika znovu a více proniká do prozaických děl, zejména ve fantastice je to nápadné. Fantasy a subžánr „weird fantasy“ využívají často básnickou stylistiku a vnímání světa, poetické nástroje vyprávění, verše jako prvek textu.

Obec spisovatelů se v těchto měsících nadechuje opět k novému životu. Co byste jí popřála a na jaká úskalí především upozornila?

Velmi bych si přála, aby její dlouhá historie neskončila. Nebudu vyčítat četným starším členům malou aktivitu. Na druhé straně ji vyvažují výrazné činnosti regionálních center a obětavost literátů, kteří se v nich angažují. Bylo by ideální, kdyby se do Obce mohli začlenit mladí, třeba i začínající autoři knih. Jestliže donedávna představovalo členství v Obci spisovatelů životní satisfakci pro zasloužilé spisovatele a básníky, naději bych viděla v její metamorfóze v profesní organizaci, která by nabídla novým členům podporu v různých aspektech tvorby a její propagace.

Skončeme trochu radostněji. Jak se těšíte na letošní léto, nepřijde-li nová doba ledová?

Nevylučovala bych pořádné skotačinky počasí, protože zemské klima nesporně prochází změnami. Případné výkyvy počasí mne nevyvedou z míry, mám totiž tři malá vnoučata. Léto by mělo být chváleno zvláště kvůli dětem. A babičky a dědečkové jsou tu proto, aby vymýšleli zábavu pro každou povětrnost.

Jaká z vašich knížek je dodnes pro vás nejmilejší?

Historická trilogie s prvky fantasy Labyrint púлноčního draka, která se odehrává ve středověké Střední Asii. Věnovala jsem jí devět let studia a práce. Za tu dobu jsem se až příliš szila se svými hrdiny. Za Labyrint jsem získala titul Lady fantasy.

Kdyby náhodou zcela nečekaně přiletěli návštěvníci buď z Marsu, nebo ještě z větších hlubin vesmíru, co byste jim uvařila, aby se cítili poctěni?

Myslíte, že bych je vařením uctila? Jejich pojetí lahodné krmě bude diametrálně odlišné od naší. Ani u pozemšťanů předem neodhadnete, jak jim bude chutnat jídlo – nebo kniha.

V televizním pořadu o etnických menšinách v Česku obcházel reportér osobnosti cizokrajného původu a nechal si od nich připravit národní pokrm. Zpěvačka a pedagožka paní Feng-yün Song přichystala velmi pracné, v Číně oblíbené sváteční jídlo. Čínský strážník by jásal, náš reportér nedokázal kuchařský opus zkonzumovat.

Zaživací trakt mimozemských hostů bude fungovat jinak než náš střeoevropský. Kdybych jim gulášem, řízký nebo ovocnými knedlíky zdravotně uškodila, víte, jaký by

to byl diplomatický malér?

Je tento náš současný svět nejkrásnějších ze všech dostupných a možných?

Je to svět, ve kterém je mi dáno žít s bytostmi, na kterých mi hluboce záleží.

Odhaduji, že na vašem nočním stolku leží stohy knížek ze všech oblastí lidského hledání, koneckonců i usilování...

Ke každému textu si kompletuji odborné podklady. Fantasy je potřebuje stejně jako sci-fi. Často přednáším a to předpokládá další informační zdroje. Všude po bytě se rojí knížky, rodina z toho bývá zoufalá. Teď jsem si přivlekla půl tuctu výborných militarií z nakladatelství Omnibooks, korejskou středověkou kroniku Samguk jusa a Borovy eseje Tajemný svět pravěku.

Kdybyste měla sestavit pomyslné desatero pro budoucí autory fantastické literatury, na jaké úhlové kameny by neměli adepti tohoto náročného umění zapomínat?

Autor by měl myslet na čtenáře, až potom na osobní uměleckou vizi. Netvoří pro své ego, ale pro potěšení a poučení jiných. Geniální neotřelé nápady bývají darem z nebes – ale také nášlapnou minou. Pro jistotu si ověřte, jak fungují na čtenáře. Přeríkejte si vlastní text nahlas. Sjednejte si betatestery, kteří nezaváhají v kritice. Čtěte hodně, snažte se zažít a prožít co nejvíce. Získáte informační a emotivní vklady, které v tvorbě zhodnotíte.

Vím, jak zraňuje kritika, jak je trýznivé škrtat ve zdařilých pasážích. Editor anebo nakladatel mohou spisovateli připadat jako nepřátelé. Mají důvody k připomínkám: chtějí vydat dobrou knihu, o kterou bude zájem. Že nutnost úpravy vidí oni a vy ne? Budiž, ale publikační riziko spočívá na nich.

Nelitujte ničeho, co se zdálo být napsáno zbytečně. Na všem se autor učí, ze všeho může čerpat. Nevzdávejte se, i když budete odmítáni, pracujte na své profesní úrovni. Scifistická komunita nabízí soutěže (pozn. redakce: Cena Karla Čapka, Nejlepší fantasy, Dračí rád, Žoldnéři fantazie aj.), workshopy, internetové portály, kde své práce můžete zveřejnit. Kterýkoliv ze známých autorů vám ochotně poskytne radu. Když nezbude čas na psaní, alespoň si pročítejte hotový text a sbírejte materiál. Nezoufejte si – tvoříte pro radost a vnitřní osvobození.

Text: Vladimír Stibor

Foto: archiv Františky Vrbenské

Produkce: Michaela Lejsková

Korektura textu: Alžběta Strnadová

Původně publikováno: magazín Best of